

International
JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
JOSHASjournal (ISSN:2630-6417)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:21

2019

pp.1240-1256

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

KÜRESELLEŞME SÜRECİ VE BİLGİ TOPLUMU

GLOBALIZATION PROCESS AND INFORMATION SOCIETY

Doç. Dr. Murat AKTAŞ

Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Bölümü, Muş/Türkiye

Article Arrival Date : 27.11.2019

Article Published Date : 27.12.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.216>

Reference : Aktaş, M. (2019). "Küreselleşme Süreci Ve Bilgi Toplumu", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(21): 1240-1256

ÖZET

Bir yandan bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler diğer yandan, ekonomik, finansal, sosyal ve kültürel olayların dramatik bir şekilde artması ile dünya gittikçe birbirine daha bağımlı küçük bir köy haline geldi. Artık dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olay dünyanın başka yerlerini çok daha fazla ilgilendirmeye ve etkilemeye başladı. Dolayısıyla küreselleşme süreci ve bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile birlikte dramatik bir şekilde artan ekonomik, ticari ve kültürel değişimin sonucu olarak büyük değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Bu çalışma küreselleşme süreci ve bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan değişim ve dönüşüm ile birlikte gelişen bilgi toplumunu analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma küreselleşme süreci ile bilgi toplumunun birbirini tamamlayan, birbiri ile muhteşem bir uyum ve harmoni içinde işleyen süreçler dizisi olarak geliştiğini savunmaktadır. Artık 21. Yüzyılda insanların gündelik hayatını devam ettirebilmesi bunun için yeterli bilgiyi almasına bağlıdır. Küreselleşme süreci, bilgi ve bilgi iletişim teknolojileri hem insanların hem de toplumların yapılarını dramatik bir şekilde değiştirdi.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme Süreci, Enformasyon, Bilgi Toplumu, Bilgi ve İletişim Teknolojileri.

ABSTRACT

On the one hand, the rapid developments in information and communication technologies, on the other hand, with the dramatic increase in economic, financial, social and cultural events, the world has become a small and interdependent village. Any event that is now occurring anywhere in the world has begun to affect and influence much more elsewhere in the world. Therefore, as a result of the dramatic increase in economic, commercial and cultural changes with the globalization process and developments in information communication technologies, great changes and transformations are experienced. This study aims to analyse the information society that develops with the change and transformation experienced in the globalization process and information communication technologies. This study argues that the globalization process and the information society are developed as complementary processes that work in great harmony with each other. Now, in the 21st century, the ability of people to continue their daily lives depends on getting enough information for this. The globalization process, information and information technologies have dramatically changed the structures of both people and societies.

Key words: Globalization Process, Information, Knowledge Society, Information and Communication Technologies.

1. GİRİŞ

İçinden bilgi otobanlarının geçtiği ağlarla birbirine bağlanmış bir gezegende sürekli bilgi ve sermaye akışının yaşandığı bir çağda yaşıyoruz. Bir yandan küreselleşme ve yenedünya düzeninin getirdiği belirsizlikler ve eşitsizlikler büyürken, aynı zamanda büyük bir hızla değişim ve dönüşümlerin ve alt üst oluşların yaşandığı bir dönemden geçiyoruz. Bütün bu gelişmelere paralel olarak bu değişim ve dönüşümlere cevap veremeyen sosyal, siyasal ve ekonomik hayatta çeşitli uyum sorunları ve krizler yaşanıyor. Bir yandan insanlığın biriktirdiği deneyim ve tecrübeler üzerine gelişmiş olan demokrasilerde birtakım krizler yaşanırken, aynı zamanda birey ve grupların devletler kurumlar ve sistemlerle ilgili birtakım uyum sorunları yaşadığı gözlenmektedir. Bu uyum sorunu aynı zamanda gelecekle ilgili ciddi belirsizlikler, kuşku ve kaygılara yol açmaktadır.

Özellikle Batı'da tarihsel olarak bilginin merkezi olarak görülen üniversiteler matbaanın kullanımı ve seri baskının gelişmesi ile birlikte bu alanda tekel olma hallerini kısmen yitirdiler. Artık yaygın bir şekilde kitaplara giren bilgi, matbaa öncesine göre daha kolay ve daha ucuz bir şekilde ulaşılabilir hale geldi. Böylece bilgi, toplumun geniş kesimlerine yayılmaya başlarken, Rönesans ve reform hareketlerinin getirdiği Aydınlanma Hareketini Sanayi Devrimi takip etti. Sanayi Devrimi ile birlikte üretim ilişkilerinin değişmesi aynı zamanda Sanayi Toplumunu doğurdu.

Sanayi Devrimini müteakiben zorunlu eğitim ve öğretim gelişirken, telgraf, telefon, radyo ve televizyonlarla haberleşme bilgiye ulaşım da gittikçe kolaylaşarak yaygınlaşmaya başladı. Bilgi ve iletişim konusundaki en büyük açılım ise bilgisayar, internet ve akıllı telefonların kullanımı ile yaşanmaya başladı. Bu gelişmeler de toplumsal yapıda önemli değişimlerin yaşanmasına neden oldu. Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişimi ve internetin yaygınlaşması ile birlikte bilgiye ulaşım artarken, üretim ilişkileri ve toplumun yapısı da değişmeye başladı. Bu süreçte ortaya çıkan değişim ve dönüşüm bilgi çağı ve toplumsal yapı da bilgi toplumu gibi terimlerle ifade edilmeye başladı. Artık yeni toplumda etkin olabilmek enerjiye sahip olmak, depolamak ve dağıtmak değil, aynı zamanda bilgiye sahip olmak onu fethetmek, saklamak ve dağıtmakla da ilgili olmaya başladı. Baş döndürücü bir hızla devam eden bu değişim ve gelişmeler, beraberinde yeni ilişki biçimleri, sorunlar ve bilinmezlikler de getirdi.

2. KÜRESELLEŞME

Küreselleşme olgusunun ne zaman başladığı ile ilgili değişik görüşler ileri sürülmektedir. Bazıları bu sürecin insanların dünyaya yayılmasıyla başladığını ileri sürerken, bazıları Roma İmparatorluğu'nun yayılması, bazıları ise coğrafi keşifler ve yeni kıtaların keşfi ile bu sürecin başladığını ileri sürmektedir. Ancak bu sürecin genel olarak Sanayi Devrimi'nin getirdiği ticaretin artışı ve sermaye hareketlerindeki gelişmelerle başladığını savunan görüşler çoğunluktadır (World Bank, 2002). Buna göre küreselleşme çeşitli dalgalar halinde önce Batıdan başlamakta ve diğer ülkeleri de kapsayacak şekilde genişlemektedir (Huntington, 2011). Bu bakış açısı ile küreselleşmenin dönemler halinde genişlemesi ve demokrasinin dalgalar halinde genişlemesi arasında paralellik kuranlar var (Ekici ve Gök, 2017: 500).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte 1990'ların başından itibaren, bir yandan bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler diğer yandan, ekonomik, finansal, sosyal ve kültürel olayların dramatik bir şekilde artması ile dünya gittikçe birbirine daha bağımlı küçük bir köy haline geldi. Bundan böyle dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olay dünyanın başka yerlerini çok daha fazla ilgilendirmeye ve etkilemeye başladı. Dolayısıyla küreselleşme bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile dramatik bir şekilde artan ekonomik, ticari ve kültürel değişimin sonucu olarak toplumdaki ve dünya ekonomisindeki değişiklikleri tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Bu yönüyle özellikle ekonomik ve ticari bağlamda çok uluslu şirketlerin yayılması, finans hareketlerinin artması ve bunlara bağlı olarak sınırların ortadan kalkması veya aşınmasını akla getirmektedir. Bu bağlamda ticaretin serbestleşmesi mal ve paranın sınırları aşması veya serbest ticaretin etkilerini ifade etmektedir.

Ticaretin yanısıra bilgi alışverişi ve buna bağlı olarak yaşanan değişimler de yine küreselleşme sürecinin temel bileşenlerinden olarak görülmektedir. Gündelik hayatımızda kullandığımız internet, cep telefonları, bunlarla ilgili çeşitli program ve uygulamalar ve benzeri bilgi iletişim araçları ile içerikleri de küreselleşme yoluyla bize ulaşarak hayatlarımızı etkilemektedir. Bu bağlamda bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve dijital teknolojinin gelişmesi ile birlikte bilgi giderek kurumsal boyutuyla yani uluslararasılaşan, ve/veya sanallaşan üniversiteler aracılığıyla da etkisini göstermektedir. Artık çok sayıda üniversite internet üzerinden aynı anda dünyanın birçok ülkesinde öğrencilere öğretim verebilmektedir. Doyasıyla bilerek veya bilmeyerek, hepimiz çok kapsamlı bir şekilde küreselleşmenin etkisi altındayız. Üstelik bu etki alanı gittikçe daha da büyümekte ve genişlemektedir.

3. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Bütün bu içerik ve etkilerden de anlaşılacağı üzere küreselleşme çok boyutlu ve hayatın birçok alanını etkileyen bir kavram niteliğindedir. Dolayısıyla kavramın tanımı da bu ölçüde çeşitlidir. Tüm küreye veya dünyaya ait, tüm küreye veya dünyaya dair, küresel veya dünyasal çapta anlamına gelen küreselleşme (globalization), İngilizce küre ve dünya anlamına gelen “*globe*” kelimesinden türetilmiştir. “*Oxford English Dictionary*” “*globalization*”ın kelime olarak ilk kez 1930’da “*Towards New Education*” isimli çalışmada eğitimde insan deneyimi için bütünsel bir görüşü ifade etmek amacıyla kullanıldığını belirtmektedir (Oxford English Dictionary).

Ekonomistler ve sosyal bilimciler tarafından 1960’larda kullanılan bu kavram, 1980’lerden sonra hızlıca gelişmeye başlayan iletişim teknolojilerinin beraberinde getirdiği değişimlerle birlikte daha yaygın bir şekilde kullanılarak tartışılmaya başladı. Böylece uluslararasılaşma bağlamında boyutları daha da genişledi. Ekonomiden siyasete, kültürden eğitime kadar birçok alanı kapsar hale geldi. Ancak günümüzde hala küreselleşmenin tanımı konusunda bir görüş birliği olduğu söylenemez. Birçok tanım genel olarak sınırların ortadan kalkması ve gezegensel boyutta buluşmalara, yani uluslararasılaşmaya, etkileşime ve karşılıklı bağımlılığa vurgu yapmaktadır (Aktaş, 2012: 226).

Küreselleşmeyi “ülkeler arasında karşılıklı iletişim, etkileşim ve bağımlılığın artması, ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin yoğunlaşması ve ulusal sınırları aşan evrensel bir hukukun ve kamuoyunun oluşması süreci olarak tanımlayan Yayla, (2011) bu süreçte beşeri konularda ülke ve mekan kavramının eski önemini yitirmeye başlaması, mahalli veya ulusal olduğu düşünülen meselelerin uluslararası konular haline gelmeye doğru yönelmesine vurgu yapmaktadır.

Küreselleşmeyi genel olarak “devletler, toplumlar ve kültürlerarası karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin zamansal/mekânsal genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması” sürecini simgeleyen bir kavram olarak gören Fuat Keyman ise kavramın bu yönü üzerinde bir uzlaşma olduğuna dikkat çekmektedir (2013:9). Küreselleşmeyi modernleşme süreci bağlamında yorumlayan Giddens’e göre de küreselleşme “yerel oluşumların binlerce kilometre ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıdır.” (2004: 69). Tomlinson (1991;1999) ise küreselleşmeyi karmaşık bağlantılılık (*complex connectivity*) olarak tarif etmektedir.

Yani çağımızın en önemli fenomenlerinden biri haline gelen küreselleşme kısaca; ülkeler arasındaki sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi, yaygınlaşması, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve taleplerin tanınması ve kabul edilmesi ile bunlara ilişkin evrensel değerlerin oluşması ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapına yayılması olarak tanımlanabilir. Küreselleşmenin en önemli özelliklerinden biri de rekabetin küresel boyutta gelişmesi ve ulusal piyasaları etkilemesidir.

Robertson (2012) küreselleşmenin sadece modernitenin bir sonucu olduğuna dair önermenin zayıf noktalarından kaçınmayı önermektedir. Burada modernliğin yayılmasını kolaylaştıran genel koşul olarak görülen küresellik, genel olarak coğrafi bakımdan farklı uygarlıkların birbirlerine nüfuz etmesi olarak da tanımlanmaktadır. O halde küreselleşme genel olarak; internet, iletişim teknolojileri,

uydular ve bilgi işlem gibi unsurlar ile dünyadaki beşeri, iktisadi ve kültürel faaliyetlerin bir yandan sınırları aşarak, birbirini etkileyerek dönüştürürken, diğer yandan birbirlerine bağımlı hale gelmesine yol açan bir süreç olarak ele alınabilir. Dünyada son çeyrek yüzyılda meydana gelen sosyal, siyasal ve iktisadi olaylar birlikte değerlendirildiğinde bunların birbirinden bağımsız olaylar olmadığı, yenedünya düzeni veya küreselleşme sürecinin hedefi olan sermayenin küresel anlamda serbest dolaşımını güvence altına alma çabalarının neticeleri olduğu görülebilir (Aktaş, 2016).

Küreselleşme sürecinde toplumsal ilişkilerde de önemli değişim ve dönüşümler yaşanmakta, olduğu görülmektedir. Artık sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkiler dünya çapında birbiri ile daha yakından ilişki içerisinde ve birbirini daha çok etkileyerek gezegensel boyutta sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla birçok farklı görüş ve yaklaşım onu kendisine uygun bir şekilde yorumlayabilmektedir. Üstelik farklılıkların kabulüne dayanan yapısı onu gittikçe güçlendirmektedir.

Küreselleşme, dramatik bir şekilde artan ticaret ve bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesi sonucu gelişen kültürel değişimin sonucu olan toplumdaki ve dünya ekonomisindeki değişiklikleri tanımlamak için kullanılan bir terim olarak dikkat çekmektedir. Özellikle de ekonomik bağlamda, ticaretin serbestleştirilmesi veya serbest ticaret ve finans hareketlerinin etkilerini ifade etmek için kullanılan küreselleşme, sosyal, siyasal ve kültürel anlamda da sınırları aşan hızlı iletişimi ifade etmek için kullanılmaktadır. Gündelik hayatımızda kullandığımız bilgisayar, internet ve cep telefonları gibi araçlar küreselleşme sürecinde gelişerek yayılan araçlardır. Dolayısıyla istesek de istemesek de bilerek veya bilmeyerek hepimiz küreselleşmenin etkisi altında yaşamaktayız.

4. KÜRESELLEŞME TEORİLERİ

Küreselleşmeye olumlu anlamda bakarak, bu sürecin genel olarak hayatı kolaylaştırdığını ve dünya üzerindeki fakirliği azalttığını (World Bank, 2002), demokratik standartları ve evrensel hukuk çitasını yukarı çektiğini iddia ederek destekleyenler bulunmaktadır (Erdağ ve Peker, 2014). Ancak belirtilen iyileşmelerin küreselleşme olgusunun bir sonucu mu yoksa dönemsel olarak gelen ekonomik refahtan mı kaynaklandığı da tartışmalıdır. Nitekim I. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan ekonomik krizi müteakiben azalan ekonomik refahla birlikte otoriter ve totaliter rejimlerin geliştiği bilinmektedir (Ekici ve Gök, 2017:500).

Küreselleşmenin ABD'nin çıkarları doğrultusunda yürütülen bir sömürü projesi olduğunu iddia ederek, yerel ve ulusal değerleri, zenginlikleri yok eden ABD ve İngiltere gibi ülkelerin değer ve kültürlerini dünyaya yayan, yerel ve ulusal olanları istila eden bir süreç olarak görüp ona karşı çıkanlar da bulunmaktadır. Bu bağlamda İngilizcenin ve Amerikan sinemasının etkileri ile *Mc Donalds* ve benzeri uluslararası işler yapan şirketlerin faaliyetleri eleştiri konusu olmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre küreselleşme sürecinde zengin ve fakir insanlar arasında olduğu gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklar giderek büyümektedir. Zenginler daha da zenginleşirken yoksullar daha da yoksullaşmaktadır. Bunun bir ölçüde doğru olduğunu da kabul etmek gerekiyor. Nitekim küreselleşme sürecinde sürekli büyüyen bir kaybedenler kitlesi oluştuğu görülmektedir. Bu bağlamda küreselleşme sürecine veya eşitsizlik ve adaletsizliklerine karşı çıkanlar dünya ekonomisindeki zenginliğin, üretimin dağıtımını ve paylaşımının yeniden tanımlanması gerektiğini savunmaktalar.

Buna karşın küreselleşme sürecini azınlıklar ve sesini duyuramayanlar için kendini ifade etme olanağı sunan dolayısıyla onlar için bir şans ve kurtuluş olarak görenler de bulunmaktadır. Nitekim Güney Kore'nin küreselleşme sürecinde gelişerek ciddi bir küresel aktör haline geldiği hatırlandığında bu sürecin sadece olumsuzluklar içermediği, olumsuzlukların yanısıra bir takım fırsatlar da sunduğu görülmektedir. Küreselleşmeye karşı olalım veya savunalım, bu sürecin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde birey ve toplumları etkileyen ve yürümekte olan bir süreç olduğu inkâr edilemez (Eser, 2014: 212). Yaygın bir görüşe göre bu süreç olumlu ve olumsuz yönleriyle iyi analiz edilirse fırsata dönüştürülerek önemli bir dönüşüm süreci olarak değerlendirilebilir. David Held ve Mc Grew

(1999), küreselleşme ile yaklaşımları genel olarak; şüpheciler, aşırı küreselciler ve dönüşümcüler olmak üzere üç başlık altında incelemekteler.

Küreselleşme düşüncesinin gereğinden fazla büyütüldüğünü savunan şüpheciler, aslında günümüzdeki ekonomik karşılıklı bağımlılık düzeylerinin eşsiz olmadığını ileri sürmekteler. Dünya ticareti ve yatırım düzeyleri hakkındaki 19. Yüzyıl istatistiklerini referans veren bir grup şüpheci, aradaki tek farkın uluslararası etkileşimin yoğunluğu olduğunu savunmaktadır. Bugün ülkeler arasındaki temasın eskisine oranla daha fazla olduğunu kabul eden şüphecilere göre günümüzdeki dünya ekonomisi, gerçekten de küreselleşmiş bir ekonomi oluşturmaya yetecek kadar bütünleşmiş değil, aksine bölgeselleşmiştir. Çünkü dünya ticaretinin büyük bölümü üç bölgesel grup -Avrupa, Asya-Pasifik ve Kuzey Amerika- arasında yaşanmaktadır. Hatta bölgeselleşmedeki bu artış, dünya ekonomisinin aslında daha az bütünleştiğini göstermektedir (Boyer ve Drache 1996).

Şüpheciler de “aşırı küreselleşmeciler gibi, küreselleşmenin ulusal hükümetleri güçsüzleştirdiği ve onların daha az merkezi olduğu bir dünya düzeninin yaratıldığını savunmaktalar. Bunlara göre, ulusal hükümetler, ekonomik etkinliğin düzenlenmesi ve koordinasyonunda oynadıkları rolle, esas oyuncular olmayı sürdürmektedir. Örneğin, hükümetler hala pek çok ticaret anlaşmasının ve ekonomik liberalizasyon siyasetlerinin gerisindeki itici güçtür.” (Giddens, 2012).

Küreselleşmeyi kapitalist sömürünün bir boyutu olarak değerlendiren diğer bir grup şüpheci ise bu süreci Marksist bakış açısı ile değerlendirmektedir. Wallerstein gibi şüpheciler çok uluslu şirketleri de bunun aracı olarak göstermektedirler. Küreselleşmenin özgürlük ve refah getirdiğinin doğru olduğunu kabul eden Wallerstein gibi yazarlara göre bu zenginlik ve refaktan sadece küçük bir azınlık yararlanmaktadır. Küreselleşmeyi kapitalist sömürünün bir boyutu olarak değerlendiren bu yaklaşıma göre çok uluslu şirketler de bunun en büyük aracıdır (Wallerstein, 1998).

Kenichi Ohmae, Francis Fukuyama, ve Thomas Freidman gibi yazarların başını çektiği aşırı küreselleşmecilere göre ise Sanayi Devriminin ürünü olan ulus-devletin rolü değişmekte, hatta küreselleşme sürecine paralel olarak ulus devlet önemini yitirmektedir. Dünya ticaretindeki devasa büyüme yüzünden, ulusal hükümetlerin artık kendi ekonomilerini denetleyemedikleri ve gittikçe güç kaybettikleri ileri sürülmektedir. Böylece vatandaşlar da, hükümetlerin ve politikacıların bu tür sorunları ele alma yeteneklerinin sınırlı olduğunu fark etmekte ve ulusal hükümetlere güvenleri gittikçe azalmaktadır (Giddens, 2012). Küreselleşmenin piyasa güçlerinin ulusal hükümetlerden daha güçlü olduğu sınırsız bir dünya yarattığını ileri süren Ohmae, (1995) buna bağlı olarak ulus devletinin sınırlarının aşındığını ve ulusal hükümetlerin güçlerini kaybettiğini savunmaktadır.

Küreselleşmeyi, modern toplumları biçimlendiren geniş bir değişiklikler yelpazesinin gerisindeki merkezi güç olarak gören dönüşümcü yaklaşıma göre ise, küresel düzen dönüşüm geçirmektedir. Ancak pek çok eski kalıp da varlığını sürdürmektedir. Örneğin, hükümetler küresel karşılıklı bağımlılıktaki artışa karşın yine de ve hala büyük güçlere sahipler. Diğer yandan yaşanan dönüşümler sadece iktisadi nitelikte değil, aynı zamanda siyasal, kültürel ve kişisel yaşam alanlarında da büyük değişimler yaratmaktadır. Küreselleşme düzeyinin içsel ve dışsal, yurtiçi ve uluslararası alanlar arasındaki kurulu düzenlerin sınırlarını yok etmekte olduğunu savunan dönüşümcülere göre; bu yeni düzene ayak uydurmaya çalışan toplumlar, kurumlar ve bireyler, daha eski yapıların sarsıldığı bağlamlarda yollarını bulmak zorundalar (Giddens, 2012).

5. KÜRESELLEŞME VE NEO-LİBERALİZM

Genel olarak küreselleşme ile neo-liberal bakış açısı “bir merkez ile çevre arasındaki ilişkilerin yeniden tanımlanması süreci” (Boyer, 2000: 25) olarak da tarif edilmektedir. Bu da ekonomik ve siyasal bir uyum gerektirmektedir. Hatta bazı yazarlar küreselleşmeyi liberalleşme anlamında da kullanılmaktadır (Eser, 2014:214). Bu bağlamda siyasal açıdan veya siyasal bir fenomen olarak küreselleşme, genellikle “neo-liberal” olarak adlandırılan yeni bir tür siyasal, toplumsal ve iktisadi düzen biçiminde anlaşılmaktadır. Ancak bu yeninin nasıl olduğu konusunda bir şey söylemek ise zor

görülmektedir. Zira küreselleşme süreci ve onun günümüzde temel bileşenlerinden biri olan bilgi ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak bu sürekli daha da gelişmekte ve değişmektedir.

Ancak bu noktada siyasal ve ekonomik yapıların neo-liberal düzenlemenin talepleri, ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda düzenlendikleri görülmektedir. Bunun bir çok noktada ulus devlet ile uluslararası güçler arasındaki politik ve ekonomik dengenin küresel sisteme entegre bir şekilde ve yine düzenin veya sistemin talep ve beklentileri doğrultusunda yeniden yapılandırılması biçiminde cereyan etmekte olduğu görülmektedir.

Bu yüzden 1980'lerden itibaren ulus devletin ortadan kalkacağı ve devletsiz yapıların ortaya çıkacağı gibi iddialar ortaya atılıyordu. Ancak ulus devletin neo-liberal sistemin taleplerine göre kendini yeniden yapılandırması ulus devletin zayıflaması toplumun parçalanması anlamına gelmiyor. Aksine ulus devlet bazı alanlarda yetkilerini gevşetirken, bazı alanlarda ise kendini çok daha güçlendirmiştir. Küreselleşme ile birlikte özellikle finans ve bilgi hareketleri konusunda ulus devletin sınırları önemli oranda aşınmış ancak artan sermaye hareketleri nedeniyle etki alanları daha da genişlemiştir. Yönetim anlayışları da buna bağlı olarak değişime uğramıştır. Üstelik bilgi iletişim teknolojileri devletlere çok daha ciddi kontrol mekanizmaları kurma olanağı sağlamıştır.

Buna rağmen küreselleşme sürecinin topraklar üzerindeki hâkimiyeti ve/veya toprak paylaşımını paradoksal bir şekilde ulusal referanslardan ziyade daha çok yerel ve gezegensel boyutta ya da yerel veya gezegenselin lehine geliştirdiğini de (Waters, 2001) görmek gerekir. Yani bir yandan küresel ve gezegensel olan güçlenirken, aynı zamanda zamanın ve dönemin ruhuna uygun olan yereller de güçleniyor. İşin ilginç tarafı bu ikisi arasındaki ulusal da yok olmuyor veya zayıflamıyor. Aksine bütün bunlar arasında çok daha güçlü ve eşyanın tabiatına uygun bir şekilde yeni tarzda ilişkiler biçiminin geliştiği gözleniyor.

Ekonomik ve ticari açıdan bakıldığında, sınırları aşan ve aşındıran ekonomik ve ticari faaliyetler, küreselleşmenin serbestleşme ve mali küreselleşme nedeniyle ulusal hükümet politikalarının ötesine geçen bir küresel pazarı geliştirme eğilimi gösterdiği görülmektedir. Küreselleşme olgusu, yerel, ulusal ve uluslararası arasındaki ilişkilerin yeniden yapılandırılmasına, finansmanın ve finans hareketlerinin daha çok uluslararasılaşmasına ve ekonomideki ulus-üstü otoritelerin varlığına alan açan olanaklar sağlamaktadır.

Diğer yandan dünyanın bir yerindeki ürün, imaj, fikir ve deneyimlerin dünyanın başka yerlerindeki insanlara dağılması ve homojenleşmesi küreselleşmenin evrensellik boyutunu göstermektedir. Örneğin ekonomik küreselleşme ve ulus-ötesi şirketlerin yükselişi *sturbucks* ve *barbie* bebekler gibi küresel ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca radyo, televizyon, film ve internet gibi iletişim teknolojilerinin ucuzlayarak yaygınlaşması küresel kültür akışını homojenleştirmiş ve küresel ünlülerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ayrıca İngilizce hakim küresel dil olmaya başlamış ve gittikçe daha geniş kesimler tarafından kullanılmaya başlamıştır. Dünyadaki, posta, teleks ve kablo yayınlarının % 35'inden fazlası, dünyadaki radyo programlarının % 40'ından fazlası ve bütün internet trafiğinin % 50'si İngilizcedir. Bu ürünlerin gittikçe yaygınlaşması günümüzde küresel dünyanın Amerikanlaşması olarak ifade edilmektedir. Batılılaşmanın ve daha spesifik olarak Amerikanlaşmanın artışı küresel aynılık, hakim ekonomik, toplumsal ve kültürel modelin tüm dünyaya dayatılması anlamında yorumlanmaktadır.

6. KÜRESELLEŞME VE HOMOJENLEŞME

Başlangıçta daha çok ekonomik olarak yorumlanan küreselleşme terimi özellikle 1980'lerden itibaren çok daha farklı alanlarda ve çeşitli anlamlarda kullanılmaya başladı. Böylece içeriği sadece ekonomik değil aynı zamanda kültürel de kapsadığı için daha çok küresel bir fenomen olarak daha çok alanda yorumlanmaya başlandı. Ekonomik güçler hala küreselleşmenin en önemli ve ayrılmaz bir parçası olsa da, küreselleşmeyi sadece bunların ortaya çıkardığını ileri sürmek eksik olacaktır. Küreselleşme, siyasal, toplumsal, kültürel, ekonomik ve teknolojik etkenler gibi birçok bileşenin bir araya gelmesi

ile ortaya çıkmış olan, yaşamın tüm alanlarını etkileyen çok kapsamlı bir süreç olarak ilerlemektedir (Giddens, 2012).

Günümüzde artık sınırların, kurumların, ilişkilerin ve bağlılıkların öngörülemeyen şekilde değişmekte olduğunu belirten Bauman (1998), artık küresel ölçekte gelişen olayları ve insan ilişkilerini yönetemediğimizi belirtmektedir. Küreselleşme ve bilgisayarların kamusal alanı ciddi biçimde etkilediğini belirten Bauman, bunların sosyal, siyasal ve ekonomik yapıların zaman ve mekan algıları üzerindeki etkilerinin öngörülemediğini dile getirmektedir. Küreselleşmenin zenginler ve yoksullar arasında giderek genişleyen bir uçurum yaratacağını belirten Bauman, küreselleşmenin beklenen melez kültürden ziyade, daha homojen bir dünya yarattığını vurgulamaktadır (1998).

Günümüzde giderek homojenleşen popüler kültürün yükselişi, New York, Hollywood, Londra ve Milano çıkışlı Batı ‘kültür endüstrisi’ tarafından yönlendirilmekte ve kontrol edilmektedir. Böylece Batılı ve daha spesifik olarak Amerikan ve Anglosakson norm ve yaşam tarzları daha savunmasız kültürleri etki altına almış ve örneğin Filistinli gençlerin bile *Chicago Bulls* tişörtleri giymesine yol açmıştır. ABD’nin ekonomik ve kültürel etkisi aynı zamanda ‘Mc Donaldlaşma’ şeklinde ortaya çıkmakta ve Amerikan tarzı tüketici kapitalizmin görünüşe göre engellenemez yükselişini yansıtmaktadır (Heywood, 2014: 192).

Tam da bu yüzden küreselleşmeye karşı çıkanların bazıları küreselleşmenin aslında farklılıkları ortadan kaldırdığını ileri sürerek, bu Amerikanlaşmaya karşı çıkmaktadırlar. Homojenleşme tezinin diğer bir versiyonu da liberal fikir ve yapıların dünya çapında artan yükselişini vurgulamaktadır. Ekonomik açıdan bu, serbest piyasalar ve serbest ticaret lehine küresel eğilimi yansıtmaktadır. Siyasal açıdan, seçim demokrasisinin yayılması da bunu göstermektedir. Kültürel ve ideolojik açıdan bunun yansıması, bireyciliğin yükselişi, teknokrat rasyonalizm vurgusu ve insan hakları doktrininin kozmopolitik bir siyasal değere dönüşmesi (Heywood, 2014: 192) olarak ifade edilmektedir.

Küreselleşme sürecini homojenleşme ve Amerikanlaşmanın yanı sıra melezleşme, yerelleşme veya yerelin geri dönüşü ve kültürel çatışma ve/veya kutuplaşma teorileri ile açıklayanlar da bulunmaktadır. Küreselleşmeyi tek yönlü bir süreç olarak ele alan kültürel homojenleşme yaklaşımı, farklı adlandırmalar altında literatüre uzun süre hakim olmuştur. Ancak 1980’lerin sonundan itibaren söz konusu yaklaşımın sınırlılıklarına yönelik tartışma ve eleştiriler, özellikle de kültürel küreselleşme olgusunun ticarileşme bağlamında dahi olsa kültürel çeşitlilik yaratma kapasitesine dikkat çekilmesi, literatürde paradigmatik bir kopuşa yol açar (Üstel, 2011: 94).

Çünkü artık Harvey’in iddia ettiği gibi kitle üretimi ve tüketimine dayalı çok uluslu fordist birikim rejiminin yerini daha esnek bir küresel birikim rejimine bırakmasıyla, standartlaşmış bir kültürel düzenden, post modern durumun simgelediği parçalanmış ve çeşitlenmiş bir kültürel düzene geçildiği görülmektedir. Kültürel küreselleşmeyi homojenleşmeyle açıklayan yaklaşıma karşılık, 1990’lı yıllarda literatürde yer bulan parçalanma (ya da çatışma) yaklaşımı da, alternatif bir açıklama getirmeye çalışmıştır. Özellikle Amerikalı siyaset bilimci Benjamin Richard Barber’ın “Mc Dünyaya Karşı Cihad” ve Samuel Huntington’ın “Medeniyetler Çatışması” tezlerinin en belirgin temsil edici örneklerini oluşturduğu kültürel parçalanma yaklaşımı, küreselleşmenin yıkıcı sonuçlara yol açacağı yönündeki felaket senaryolarında ifade bulur. Gerek Barber gerekse Huntington’ın tezlerinde somutlaştığı biçimiyle parçalanma/çatışma yaklaşımı, demokratik açılım fırsatlarının neredeyse imkânsız hale geldiği bir yenedünya düzenini tasvir etmektedir (Üstel, 2011).

Ekonomik ve kültürel kutuplaşma yabancı ve tehditkâr değer ve uygulamaları dayatırken, bazen tepkileri de provoke etmektedir. Homojenleşme yerine kutuplaşma sonucu doğurmaktadır. Barber’in (2003) “Mc Dünya” ve “Cihad” ortak bağ tarafından şekillendirilen dünya kültürü imajında bunu görmek mümkündür. Samuel Huntington da “Medeniyetler Çatışması”nın doğuşunu ilan ederek küresel tek-kültür fikrini bir anlamda reddetmiştir. Bunun anlamı, Soğuk Savaş’ın sonu ile birlikte küresel siyasetin Batılı aşamadan çıkması ve odak noktasının giderek, Batılı ve Batılı olmayan medeniyetler arasında ve aynı zamanda batılı olmayan medeniyetlerin kendi aralarındaki etkileşimler

olmaya başlamasıdır. Dolayısıyla temel medeniyetsel çatışma ABD ve Çin arasında ve Batı ile İslam arasında olacaktır (Heywood, 2014: 192).

Küreselleşme ve kabilecilik kavramları üzerinde duran ve bu iki gücün karşılıklı bağımlılığını ve demokrasi bakımından meydana getirdiği tehlikeleri araştıran Barber (1992), aşiretçilik (kabilecilik) ve küreselleşmenin zamanımızın iki eksenli gergin noktası olarak belirlediğini ve bu iki ilkenin kaçınılmaz bir gerginlik (çatışma) içinde olduğunu savunmaktadır. Küreselleşmeyi yerelleşmenin tam tersi olarak tanımlayan Barber'a göre; "Mc Dünya" dinamiklerini; pazar zorunluluğu, kaynak zorunluluğu, bilgi teknolojisi şartı ve ekolojik zorunluluk" oluşturmaktadır. Bunların her biri dünyanın küçülmesi ve ulusal sınırların öneminin azaltılmasına katkıda bulunmakla birlikte, bunlar en tehlikeli ve geleneksel biçimlerinden olan milliyetçilikten de öte, belirli bir topluluğa bağlı olma noktasında önem kazanmışlardır. Evrensel bir rasyonel toplumun aydınlanma rüyasının dikkate değer bir dereceye kadar gerçekleştiğini söylerken Barber, bu başarının da ticarileştirilmiş, bürokratikleştirilmiş, homojenize edilmiş ve ayrıca siyasetle ilgisi kesilmiş olmakta olduğunu savunmaktadır. Üstelik bunun "küresel bozulma/çökme, ulusal çözülme ve merkezden uzakta olan yolsuzluk güçleriyle rekabet içinde olduğu için çok eksik bir başarı olduğunu savunmaktadır.

"Mc Dünyaya Karşı Cihad"da, bir yanda tüketimci kapitalizm, diğer yanda dinsel ve kabilesel köktencilik tarafından biçimlendiği iddia edilen yenedünya düzeninde, yerel kimliklere ve kabilesel, cemaat ruhuna dayalı, dışladığı oranda iç tutumunu pekiştiren çatışmacı "cihad" ile dünyanın ekonomik açıdan homojenleşmesini ifade eden, ekonomik mantık gereği; düzen ve istikrara ihtiyaç duyan, ancak demokrasi, yurttaşlık ve katılımı ilgili bir kaygı taşımayan ve bu bağlamda korporasyonların yerel oligarklar ve despotlarla ittifak içine germekten kaçınmadığı "Mc Dünya"nın ideal birlikteliğini simgeleyen bir gelecek öngörüsü öne çıkmaktadır (Barber, 1992; Barber, 1993; Üstel, 2011).

Yani küreselleşme süreci kültürel düzeyde, hem bireysel hem de ulusal kimlik sorununun yoğunlaşması ve buradan kaynaklanan kimlik taleplerinin, kültürleri standartlaştırma eğilimi ile de yakından ilişkilidir. Bu noktada artık özellikle bilgi iletişim teknolojileri, internet ve sosyal medya gibi uygulamaların etkileri görülmektedir. Kanadalı iletişim bilimci Marshall Mc Luhan'ın deyimiyle artık dünya gezegensel veya dünyasal boyutta anlık iletişimlerin mümkün olduğu "global bir köye"¹ dönüşmüştür. Bütün bu gelişmeler beraberinde bilgi toplumu ve bilgi çağı gibi kavramları da gündeme getirdi. Bu bağlamda bilgi toplumunun gelişmesi, sosyal, siyasal ve kültürel etkilerinin analiz edilmesi büyük önem taşımaktadır. Belki toplumsal değişimin bütününe açıklamak karmaşık bir iş olabilir fakat çağdaş "toplumda küreselleşmenin ortaya çıkışına katkıda bulunan etkenlerin bir bölümüne işaret etmek de zor değildir. Bunlar arasında, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile ekonomik ve siyasal faktörler" (Giddens, 2012) önemli yer tutmaktadır

7. BİLGİ TOPLUMU

Sanayi Devrimi üretim ve ulaştırma teknolojilerinde köklü değişiklikler yaparak kitlesel üretimin gelişmesine olanak sağladı. Üretim ve tüketimdeki bu değişim toplumsal yapıları da değiştirerek ciddi değişim ve dönüşümlerin ortaya çıkmasını sağladı. Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkarttığı yeni toplum modeli, tarım toplumundan kalma toprağa bağlı sosyal hiyerarşiyi değiştirerek yerine sermaye ve makine mülkiyetini geliştirdi. Ancak 20. Yüzyılın başından itibaren; bu sanayi çağının gittikçe bilginin daha etkin ve hızlı bir şekilde etkisini gösterdiği yeni bir döneme doğru evrildi. 20. Yüzyılın başında Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde sanayi uygarlığının çökmekte olduğunu ileri süren Ananda Coomaraswamy sanayi toplumunun artık geride kaldığını belirterek "endüstri sonrası" döneme girdiğini haber veriyordu. Artık merkezi yapıların gittikçe çözüleceğini ileri süren Coomaraswamy bu "endüstri sonrası" dediği dönemde âdem-i merkeziyetçi bir yapıya doğru gidileceğini öne sürüyordu (Çakır, 2018: 24).

¹ Marshall McLuhan, Understanding Media: The Extentions of Man, London: Routledge, 1964.

Bilgi toplumu teriminin ilk olarak ne zaman kimin tarafından kullanıldığı ile ilgili değişik rivayetler bulunmaktadır. Bilgi toplumu yeni bir kavram gibi görünse de, yarım asırdan fazladır değişik içeriklerle tedavülde olduğuna dair kayıtlar bulunmaktadır. Bilgi toplumu tanımlaması son on yılda giderek egemen hale gelen bir terim olarak gündeme geldi. Ancak terimin bu yaygın kullanımı aslında onun sözünü etmek istediğini net bir şekilde çok iyi ifade eden şeffaf bir terim olduğu için değil, daha ziyade gelişmiş ülkelerin bu terimi tedavüle koymak için çaba harcaması ile ilgili olduğu söylenebilir. Yine Birleşmiş Milletler ve benzeri kurumların bu kavramı kullanması, terimin bazı uluslararası toplantı ve zirvelerde kullanılması bu terimin yaygınlaştırılmasına olanak sağladığı söylenebilir. Bu terimin ortaya çıkışı, yarım asırdan fazla bir geçmişe dayanmasına rağmen sürekli kullanılıp yaygınlaşması zaman aldı. İlk olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kullanıldığı kabul edilmektedir.

İkinci dünya savaşının hemen ertesinde de 1947'de Amerikalı filozof ve matematikçi Norbert Wiener² *cybernetic* ve toplum arasındaki ilişki üzerinde yazdığı kitapta iletişim toplumundan ve hatta bir tür "iletişim devrimi"nden söz ediyordu. Böylece 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayıp, gün geçtikçe etkisini artırarak sürdüren "bilgi çağı"nın haberini veriyordu. Önce telgraf ve telefon ardından radyo ve televizyon dünyayı küresel bir köy haline getirdi. Ardından uydu ve ilk nesil bilgisayarları, cep telefonları, internet ve bilgi otobanları takip etti. Daha ucuz ve daha güçlü bilgisayarların ve hepsinden önemlisi internetin icat edilmesi "bilgi devrimi" olarak adlandırılan süreci ortaya çıkardı. Söz konusu teknolojik gelişmelerin bilgi miktarında meydana getirdiği önemli patlama ve iletişim alışverişi toplumu "bilgi toplumuna" ve ekonomiyi "bilgi ekonomisine" dönüştüren bilgi çağının doğuşuna işaret etmektedir (Heywood, 2014).

Amerikalı sosyolog Daniel Bell 1973 yılında "Sanayi Sonrası Toplum" kavramını kullandığı kitabında "enformasyon toplumu"ndan da söz etmektedir. Toplumlara "Endüstri öncesi" (*Pre-Industrial*), "Endüstri" (*Industrial*) ve "Endüstri Sonrası" (*Post-Industrial*) olarak üç değişik kategoride sınıflandıran Bell günümüzdeki toplumsal yapının farklılığına işaret ederek burada bilgiye dayalı 'informasyon toplumu'nun hizmetlerin yeni ekonominin merkezi olacağını haber veriyordu (Bell, 1973).

"Sanayi Sonrası Dönem", "İletişim Çağı" ve "İletişim Çağı" gibi tanımlamalar zamanla "Bilişim Çağı" ve toplumları gibi tanımlamaları "Bilgi Çağı" ve "Bilgi Toplumu" tanımları takip etti. Bazı iddialara göre günümüzdeki anlamıyla "bilgi toplumu" terimini ilk olarak Japon Yoneji Masuda, "Sanayi Sonrası Toplum Olarak Bilgi Toplumu" (*The Information Society: As Post Industrial Society* (1980) adlı çalışmasında kullandı. "Bilgi Toplumu" kavramı hala yer yer; "Enformasyon Toplumu" anlamında kullanılmaktadır. "Dijital Toplum", "Post-Endüstriyel Toplum", "Post-Kapitalist Toplum", "Sanayi Ötesi Toplum" ve "Sibernetik Toplum", "İletişim Toplumu", "Bilişim Toplumu" gibi kavramlarla eş anlamlı olarak kullanıldığına da rastlanmaktadır.

Hem Türkçede hem de İngilizce ve Fransızca gibi dillerde bu kavramları birbirinin yerine kullanan yazarlar olduğu gibi bunları farklı anlamlarda kullanan veya bunlar arasında farklılıklar olduğunu ileri süren yazarlar da bulunmaktadır. Dolayısıyla konuyla ilgili bir kavram karışıklığının yaşandığı görülmektedir. Bu karışıklığın da değişik nedenleri olduğu söylenebilir. İlgili literatürde ve tartışmalarda bu kavramların hala birbirinin yerine kullanılması bu karışıklığın sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir. Diğer yandan İngilizcede geçmişte "*information society*" biçiminde kullanılan terim Türkçede zaman zaman "enformasyon toplumu" olarak çevrilip kullanıldı. Ancak aynı terim Türkçeye yaygın bir şekilde "bilgi toplumu" biçiminde çevrilerek de kullanıldı. Daha sonra değişik nedenlerle "*information society*" yanısıra yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanan "*knowledge society*" kavramı da yine Türkçeye bilgi toplumu biçiminde çevrildi. Yine bilgi toplumunu ifade etmek için kullanılan "*intelligence society*" de aynı şekilde Türkçeye bilgi toplumu biçiminde çevrildi. Oysa gerçekte enformasyon kelimesinin karşılığı için aslında malumat

² Norbert Weiner, 1948'de *Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and Machine* (Sibernetikler: Veya Hayvan ve Makinede Kontrol ve İletişim (biçiminde çevrilebilir)) ; 1950'de ise *The Human Use of Human Beings* (İnsanın İnsanı Kullanması (biçiminde çevrilebilir) adlı çalışmalarını yayımlayarak *Cybernetic*, makineler ve iletişim konusunda ufuk açan çalışmaların okuyucu ile buluşmasını sağladı.

kelimesinin kullanılması gerekmektedir. Fakat her nedense konuyla ilgili tartışmalar bağlamında bu kavram pek kullanılmamıştır. Sonuçta “*information*”, “*knowledge*” ve “*intelligence*” kavramları “*society*” (toplum) ile birlikte kullanıldığında Türkçeye yaygın bir şekilde “bilgi” biçiminde çevrilerek kullanıldı ve kullanılmaktadır.

Bu gelişmelere paralel olarak içinde bulunduğumuz çağ yaygın bir şekilde “bilgi çağı” ve günümüz toplumu ise “bilgi toplumu” olarak adlandırılmaktadır. Bu tanımlamaların yanısıra bugünü “uzay çağı”, “post-endüstriyel çağ”, “sanayi sonrası çağ”, “internet çağı” “cyber çağ”, “enformasyon çağı” vb biçimlerde, toplumu da “sanayi sonrası toplum”, internet toplumu”, “enformasyon toplumu” vb biçiminde tanımlayanlar da bulunmaktadır. Bu yüzden bilgi çağı ve bilgi toplumu gibi kavramlar hala tartışmalı kavramlar olmalarına karşın yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Aktaş, 2019).

“Bilginin toplumun her alanında hâkim değer olduğu yeni bir toplum tipi olarak karakterize edilen bilgi toplumu; “bilginin toplumun teknolojik, ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal bütün boyutlarında kullanılmasının yol açtığı değişimi anlatan çok boyutlu toplumsal bir olgudur. Bu toplumsal olgunun gelişmesinde bilgiyi topluma hâkim kılmaya aracılık eden başlıca unsur ise; teknoloji, özellikle bilgi ve iletişim teknolojileridir.” (Yeşilorman ve Koç, 2014:118).

Bilgi toplumu aynı zamanda; her türlü bilgiyi üreten, bilgi ağlarına bağlanan, hazır bilgilere erişen, erişilmiş bilgileri kolaylıkla yayabilen ve bu bilgileri her sektörde kullanabilen bir toplum olarak da tanımlanabilir (Aktaş, 2019).

Bazı yazarlar bilgi toplumunun sadece bilişim teknolojilerinin ürettiği bir gerçeklik olmadığını savunmaktalar. Buna göre; bilgi toplumları için bilgi amaç; bilgi ve iletişim teknolojileri ise; sadece araç görevi görmektedirler. Bu kavramlar aslında farklı noktalara vurgu yaparak farklı şeyleri kastetmektedir. Bu bağlamda enformasyon ve bilgi kavramları birbirlerinin yerine kullanılmamalıdır (Davenport ve Prusak (2001).

Diğer yandan bilginin üretilmesi, saklanması, sayısallaştırılması, işlenmesi, kullanılması ve paylaşılması için ileri bir teknolojinin varlığına ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir. Bilgisayarlar, bilgi iletişim teknolojileri ve internet bilgi toplumunun temel bileşenleridir. Daha açık bir anlatımla “bilgi teknolojileri; mikro elektronik ve veri iletiminin yanında, faks makineleri, mobil telefonlar, kablolu televizyon, bilgisayarlar, bilgi ağları, *videoteks*, *software* ve *online* veri tabanlarını içeren teknolojilerin” tümünü kapsamaktadır.” (Yeşilorman ve Koç, 2014:118).

Bilgi toplumu terimi, 1990’larda bilgi iletişimi teknolojileri ve internetin gelişimi bağlamında yaygın bir şekilde kullanılmaya başladı. Ancak bazı yazarlar bu terimi anlatmak istediği içerikten ziyade küreselleşme süreci ile bağlantılı olarak ABD başta olmak üzere küreselleşme sürecinin sömürü politikalarını meşrulaştırmak için kullanıldığını ve örtülü bir ideolojik terim olduğunu savunmaktalar. 1995’ten itibaren G7 ve G8 ülkelerinin toplantılarında, OECD’nin toplantılarında, Dünya Bankası gibi uluslararası organizasyonların toplantılarında ve devlet zirvelerinde bu terimin kullanılması bu tür eleştirilerin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu terim aynı zamanda 1998’de Uluslararası Telekomünikasyon Birliği ve daha sonra da Birleşmiş Milletler tarafından 2003 ve 2005 Dünya Zirvelerinde ana tema olarak seçildi. Bütün bu kullanımların bu kavramın medya tarafından kullanılmasında ve yaygınlaştırılmasında büyük etkisi olduğu söylenebilir (Burch, 2007).

8. BİLGİ TOPLUMUNUN BAZI ÖZELLİKLERİ

Bilgi toplumunun temel özellikleri sanayi toplumunun özellikleri ile karşılaştırmalı olarak şu şekilde sınıflandırılabilir (Aktan ve Tunç, 1998: 118):

Sanayi toplumunda maddi sermayenin yerini bilgi toplumunda bilgi ve insan sermayesi almaktadır.

Sanayi toplumunda mal ve hizmet üretiminde gelişmenin başlangıcı olan buhar makinesinin yerini bilgi toplumunda bilgisayarlar almaktadır.

Sanayi toplumunda kol gücünün yerini, bilgi toplumunda beyin gücü almaktadır.

Sanayi toplumunda fiziksel ve dūşünsel anlamda insan sermayesinin üretime katılımı söz konusu iken, bilgi toplumunda dūşünsel anlamda, yükseköğrenim görmüş nitelikli insan sermayesinin üretime katılımı söz konusudur.

Sanayi toplumunda sanayi mallarının ve hizmetlerin üretimi yapılmaktadır. Bilgi toplumunda ise bilgi ve teknolojinin üretimi gerçekleşmekte ve bilgi sektörünün ürünü olarak bilgisayar, iletişim ve elektronik araçlar, elektronik haberleşme, robotlar, yeni gelişmiş malzeme teknolojileri gündeme gelmektedir.

Sanayi toplumundaki fabrikaların yerini bilgi toplumunda bilgi kullanımını içeren bilgi ağları ve veri bankaları (iletişim ağ sistemi) almaktadır. Bilgi, dünyanın her tarafında üretilmekte ve iletişim teknolojisi aracılığıyla anında her tarafa yayılmaktadır.

Bilgi toplumu işgücünden tasarruf sağlamakta, bu ise kısa dönemde işsizlik, uzun dönemde ise yeni teknolojilerin global etkilerini ortaya çıkarmaktadır.

Sanayi toplumundaki genel eğitimin yerini bilgi toplumunda eğitimin bireyselleşmesi ve sürekliliği almaktadır.

Sanayi toplumunda; birincil, ikincil ve üçüncül endüstriler tarım, sanayi ve hizmetler, bilgi toplumunda birincil, ikincil ve üçüncül sektörlerin yanısıra dördüncül sektör olan bilgi sektörü ortaya çıkmaktadır.

Sanayi toplumundaki özel ve kamu iktisadi kuruluşlardan farklı olarak bilgi toplumunda gönüllü kuruluşların önem kazandığı görülmektedir.

Sanayi toplumunda başlıca üretim faktörleri emek, tabiat, sermaye, girişimci iken, bilgi toplumunda üretim sürecinde bu üretim faktörlerinin yanısıra beşinci üretim faktörü teknik "bilgi" ön plana çıkmaktadır.

Sanayi toplumunda üretilen mal ve hizmetlerin kıtlığı söz konusu iken, bilgi toplumunda bilgi kıt değildir. Bilgi, sürekli artmakta ve artan verimler özelliği içermektedir.

Sanayi toplumunda üretilen mal ve hizmetlerin bir yerden bir yere taşınmasında uzaklık ve maliyet önemli iken, bilgi toplumunda bilgi otoyolları ile tüketici ile bilgi arasındaki uzaklık önemini kaybetmekte ve maliyetler minimuma inmektedir.

Sanayi toplumunda tüketici taleplerinin karşılanmasında mal ve hizmetlerin mobilitesi oldukça düşük, bilgi toplumunda ise bilginin mobilitesi kolaydır. Bu durum, bilginin sınırsız bir tüketici tarafından tüketilmesine ve yenilikleri teşvik etmesine yol açmaktadır.

Sanayi toplumunda temel bilgiyi, fizik, kimya bilimleri, bilgi toplumunda ise; kuantum elektroniği, moleküler biyoloji ve çevresel bilimler gibi yeni araştırma alanları oluşturmaktadır.

Sanayi toplumunda politik sistem temsili demokrasi iken, bilgi toplumunda katılımcı demokrasi anlayışının daha belirgin bir önem kazanacağı düşünülmektedir (Çeven ve Karakulle, 2018:696-697).

Bilgi Toplumunda enformasyon, bilgi ve iletişim teknolojileri en önemli unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Bilgi ve enformasyon toplumlarının oluşmasında en belirleyici şeyin bilgisayar ve bilgisayar teknolojilerinin kullanılması olduğu konusunda Toffler, Bell ve Masuda gibi teorisyenler de hem fikirdirler. Zira bilgi çağına ait özelliklerin hızlı şekilde yayılması ve toplumsal yaşamın her sürecinde yer edinmesi, bilgisayarı meydana getiren ağ teknolojisi sayesinde olmuştur.

Bilgi toplumunda bilgi ekonomik bir kaynak olarak kullanılır. İşletmeler verimliliği, rekabeti artırmak, yeniliği teşvik etmek ve daha iyi sonuçlar elde etmek için bilgiyi daha fazla kullanırlar. Katma değeri yüksek olan bu şirketler bu nedenle ülkenin genel ekonomisine fayda sağlar. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler olsun, kendilerini bir bilgi toplumuna dönüştüren ülkelerin, sürekli gelişen uluslararası bir pazarda bulunmaları garanti edilmektedir.

Genel olarak bilgi yaygın bir şekilde halk tarafından kullanılır. İnsanlar, farklı ürünler arasında bilinçli bir seçim yapmak, kamu hizmetlerine ilişkin haklarını bilmek veya yaşamlarını daha iyi kontrol altına almak veya hatta sivil sorumluluklarını yerine getirmek için tüketici faaliyetlerinde bilgiyi daha yoğun bir şekilde kullanırlar. Eğitim, öğrenim ve kültüre erişmek ve boş zamanlarını değerlendirmek ya da hobileri hakkında bilgi almak için bilgiden daha fazla yararlanırlar. Bütün bunların yanısıra ev alışverişinden yemek pişirmeye veya sportif faaliyetlere kadar birçok konuda internet forumları ve/veya paylaşımlarından yararlanmak artmaktadır. Bütün bunlar bilgi iletişim teknolojileri, dijital teknolojiler ve interaktif teknolojiler ve ağların kullanılması sayesinde gerçekleştirilir. Bu şirketlerin ekonomisi, işlevi bilgi kaynakları ve hizmetleri için genel talebi karşılamak olan bir bilgi sektörü gittikçe yaygınlaşır. Bu sektör hem altyapıyı (telekomünikasyon ve bilgisayar ağları) hem de bu ağlarda dolaşan bilgilerin yaratıcı endüstrisini ve bilgi içeriği sağlayıcılarını hedeflemektedir.

Bilgi ekonomisi hızla büyüyen daha geniş alanlara etki ederken küreselleşme süreci de internet sayesinde daha hızlı ve bilgi iletişim teknolojilerine entegre bir şekilde gelişiyor. Böylece bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla yayılması ve özellikle mobil internet cihazlarının yaygınlaşması, sadece bilgi ve iletişim alanlarını değil, sosyal yapıların ve kurumların doğasını yeniden tanımlamaktadır. Televizyon, bilgisayar, cep telefonu, internet ve bunların dağıtım sistemleri - kablo, telsiz, telefon, uydu, yayın - "bilgi devrimi" veya "dijital devrim" olarak adlandırılan şeyin önünü açmak üzere birleşiyor. Dijital devrim ile birlikte bilginin üretilmesi, işlenmesi, dağıtılması, değiş tokuşu ve depolanması büyük ölçüde dönüştürülmüştür. Günümüzde, küresel bilgi ve iletişim sistemlerimizin omurgası olan İnternet, farklı donanım ve yazılım araçlarının büyük bir küresel ağ olarak bir araya gelmesini sağlıyor. Bilgi toplumunda enformasyon, bilgi ve iletişim teknolojileri beş ana kategori altında toplanabilecek göstergelerin tümünde başat konumdadır:

Teknoloji: Bilgi ve iletişim teknolojilerinin temel itici güç olarak bürolardan fabrikalara, eğitim kurumlarından evlere kadar her yere yayılması.

Toplumsal: Toplumda enformasyonun yaşam standardını artırdığı yönündeki bilincin artması ve kullanıcıların enformasyona erişim olanaklarının yaygınlaşması.

Ekonomik: Enformasyonun katma değer üreten ve yeni iş olanakları yaratan bir öge haline gelmesi.

Siyasal: Enformasyon erişim özgürlüğü, artan katılım ve oydaşma ile karakterize edilen siyasi sürece katılımın önünü açması.

Kültürel: Enformasyonun kültürel değerinin farkına varıp ulusal ve bireysel gelişim ihtiyaçlarının giderilmesinde de önemli bir açılıma sahip olduğunun kavranmaya başlanmasıdır." (Aktaş, 2007: 183).

Bilgisayar bugüne kadar bilgiyi işlemek için kullanılan bir makine olarak kabul edildi. Hesap makinesi, bilgisayar veya bilgisayar terimleri bu yaklaşımın özelliklerinden hareketle adlandırıldı ve kullanıldılar. Ancak bilgisayarlar günümüzde bağlı buldukları ağlar evreninde ve gelecekte giderek çok daha kompleks, komplike ve sofistike işlerin görüldüğü dünyalara yolculuk yapmaktalar. Konvansiyonel teknolojilerin nasıl göreceli olarak birbirlerinin yerine geçtiğini anlamak ya da zaten var olanları eklemek kolay olsa da, entegrasyon teknolojilerini kullanmak ve özellikle de anlamak çok daha zordur. Bu teknolojiler kendi evreninde ve kendi aralarında çalışmaya devam ederken onların sinerjisi yeni bir gelişme ve etkileşim alanı, yeni bir paradigma geliştirmektedir. Bu nedenle bilgi toplumu, gelişimini teknolojik yakınsamaya dayandırıyor. Bilgisayarlar arasındaki yakınsama, telekomünikasyon ağları ve makineler arasındaki değişim protokollerine dayanmaktadır.

Günümüzde kişisel multimedya iletişim işlemleri yapan bilgisayarlar bilgi toplumunun temel araçları haline geldiler. Telefonun herhangi bir zamanda, kişiler arasında iki yönlü iletişime izin vererek kişisel ve profesyonel iletişimi alt üst etmesi gibi, dizüstü bilgisayarlar da ahize etkileşimli iletişim modlarını kökten değiştirmeye başladı. Telefon ahizesi aynı sistemde bir kulaklık, mikrofon ve

klavyeden oluşuyordu. Bilgisayar haline gelen multimedya kişisel iletişim cihazı da ahize biçiminde: ekran, klavye, fare, CD çalar, modem uzak bir ortamla etkileşime girebilen öğelerden oluşmaktadır. Modern kişisel bilgisayarlar multimedya telefon ve onun genişleme alanı internettir.

Bilgi toplumunun en önemli bileşenlerinden biri, bilgisayarlar arasındaki değişim protokolleridir. Bazen yanlış bir şekilde, “İnternet ağı” dediğimiz ağ aslında telefon şebekesinin yaklaşık 700 milyon hattı ölçekte bir kaynağı paylaşmak için standart bir protokolle (TCP/IP, Aktarım Kontrol Protokolü/İnternet Protokolü) bağlı bir dizi bilgisayardır. Dinamik paket yeniden yönlendirmesine bağlı olan TCP/IP protokolü, çok farklı bilgisayarlar arasında güçlü bir karşılıklı iletişim kurabilme aracıdır. Köprüler, tarayıcılar ve web eklersek, bir ağ ağı varlığında, çok kılcallanmış, farklı ve çeşitli iletişim platformlarının oluşturulmasına izin veren yüksek yoğunluklu bilgi otobanlarıdır.

Günümüzde bilginin aktığı dünyadaki ağların getirdiği avantajları, dezavantajları ve zorlukları anlamak için yeni bir karmaşıklık ve tamamlayıcılık mantığı benimsemek gerekir. Çoklu ortam etkileşimli ağların gücü, kaynakların birden fazla bilgisayar arasında paylaşılmasında yatıyor. Üç konsept bu potansiyeli güçlendirmektedir: birlikte çalışabilirlik, (birlikte komut alabilirlik veya birlikte değişebilirlik) ve birlikte yaratıcılık. Bu terimler, İnternetin patlayıcı gelişim yeteneğinin anahtarını oluşturmaktadır. Bunlar aynı zamanda iletişim toplumunun her seviyesinde etkileşimlere izin veren özelliklerdir. Ayrıca bu ara bağlantıların aynı zamanda internetin gelişimini hızlandıran güçlendirici bir etkisi de vardır.

Diğer yandan günümüzde bilgisayarların ve onlara bağlı telefonlar, ana çerçeveler ve sunucuların bağlı olduğu entegre platformların aralarındaki ilişkileri teşvik eden yapıları vardır. Birlikte çalışabilir özelliklere sahip olan bu iletişim araçları aynı zamanda karşılıklı komut alabilirlik ve veri değiş tokuşu yapabilirlik (*intercommutability*) özelliğine sahipler. Aynı anda farklı ağlarla değişik hızlarda çalışabilen kablo ağları ve uydular arasında bağlantılara izin verebilen bu farklı özellikler bilgi toplumunda teknolojik ve hatta felsefi bir kırılma oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi bilgi toplumu teknolojik ve *enformasyonel* yoğunluklu bir toplum veya topluluklara işaret etmektedir. Bilgi iletişim teknolojilerinde meydana gelen değişimler içinden çıktığı toplumları da dönüştürerek, yeni toplumsal yapıların ortaya çıkmasına yol açmıştır. İnsanlık tarihinde üç büyük uygarlık dalgasının yaşandığını belirten Toffler; birinci dalgayı tarım uygarlığı, ikinci dalgayı sanayi uygarlığı ve üçüncü dalgayı da sanayi ötesi (*post-industrial*) uygarlık biçiminde tanımlamaktadır. Toffler, bu uygarlık aşamalarının her birinin kendine özgü sosyokültürel, sosyo-ekonomik yapılara sahip olduğunu belirtmektedir. (Mustafa Kemal Şan ve İsmail Hira 2006).

9. BİLGİ TOPLUMU VE DEĞİŞİM

Bilgi toplumu olma yolunda ilerleyebilmenin yolu; bilişim teknolojilerine sahip olmaktan ve bu araçları etkin ve verimli bir şekilde kullanmaktan geçmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik hayatta büyük değişim ve dönüşümler meydana geldi. Özellikle internet ve sosyal medya, dünyanın her yerinden insanların birbirleriyle bağlantı kurmalarına olanak sağlayarak bu anlamda sınırların ortadan kalktığı yeni bir dönemi beraberinde getirdi. Bilgi iletişim teknolojileri ile internetin sunduğu sosyal medya; Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube gibi ağ hizmetlerinin kullanımı günlük hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline geldi. İnternet, cep telefonları ve sosyal medya, duvarları ve sınırları aşmak için mükemmel araçlar haline geldi. Artık dünyanın dört bir yanından insanlar e-postalar, sohbet programları ve görüntülü görüşmeler aracılığıyla anında iletişim kurmakta, fotoğraf, video, her türlü dosya vb. şeyleri anında paylaşabilmektedirler” (Aktaş, 2018).

Bu teknolojik gelişmelere paralel olarak büyük değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Sanayi toplumu, malların üretimi için makine ve insanların koordinasyonuna dayanmaktaydı. Yeni toplumda ise her şey bilginin etrafında örgütlenmektedir. Bilgi toplumunun temel özelliği, bilgi merkezli ve teknoloji patentli üretim yapılanması ve söz konusu teknolojik bilginin ekonominin her alanında kullanılabilir olmasıdır. Bu toplumda bilginin sınırları sürekli genişlemekte ve bilgi verimi

arttırmaktadır. Bilgi toplumunda; bilgi ve kullanımı, veri bankaları ve bilgi ağlarına bağlı olarak üretilebilmekte, paylaşılabilen ve müşterek üretim ön plana çıkmaktadır. Bilgi kullanımı, ulusal sınırları kaldırıp küresel çapta faaliyet göstermektedir. Bilgi toplumunda, bilgi endüstrileri doğmuş ve tarım-sanayi-hizmet sektörlerine ilave olarak, dördüncü bir sektör şeklinde devreye girmiştir (Aktaş, 2019). Sanayi toplumlarında makine ve sermayenin işgal ettiği yeri, bilgi toplumunda bilişim teknolojileri ile bilgi ve veri blokları doldurmaktadır. Yani, sanayi toplumunda sermaye neyse, bilgi toplumunda da bilgi odur; tek fark, sanayi toplumunda güç ve iktidar sermayenin biriktirilmesiyle ve bilgi toplumunda iktidar bilginin paylaşılmasıyla kazanılmaktadır.” (Yeşilorman ve Koç, 2014:118-119).

Yakın zamanda bütün bu gelişmelerin bireyi ortaya çıkardığı dolayısıyla daha güçlü bireyler topluluğunun ortaya çıktığı ileri sürülüyordu. “Hepimizin sanal dünyada eşit yaratıldığı”nı belirten Bill Gates’in dediği gibi “enformasyon anayolunun hayranlık uyandıran bir özelliği, sanal eşitliğin reel dünya eşitliğine göre çok daha kolay yaratılabilmesidir” (Hardt, 2002: 315).

Artık yeni bir kültürel çağda olduğumuzu belirten Wieviorka (2013) bu yöne dönemi bireysel kolektifliğin kimliğini benimseyen bireyciliğin yükselişi ile karakterize olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü gittikçe artan bir şekilde bireyler kendilerini çeken veya artık onlara uymayan kimliklere uymayı ya da terk etmeyi tercih ediyorlar. Günümüz bireyciliği, küresel algılar tarafından sürdürülmekte ve İnternet'in yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinde sağladıkları konusunda özgün ifade biçimleri bulmaktadır. Bunlar genellikle diktatörlüğe veya yozlaşmış iktidarlara karşı toplumu harekete geçirmek için alan sağlayan ve olumlu koşullar oluşturan yapılar biçiminde algılanarak övgüyle karşılandı.

Ancak bu olumlu katkının karşısında aynı zamanda aynı teknolojilerin kötülüğün ve özellikle ırkçılığın genişlemesini kolaylaştırabildiği de görülmektedir. Artık tamamen özel alan ve klasik kamusal alan arasında, herhangi bir kontrolün uygulanmasına gerek kalmadan medya eşi benzeri olmayan bir ölçekte, bilginin dolaşımını sağlayan bir ara alan sağlamaktadır. Dijital çağda doğan yeni nesiller için bu ara bölge ve aracı kişisel ifadeyle ilgili herhangi bir kısıtlamanın olmaması gereken bir özgürlük alanıdır. Daha yaşlı nesiller için, bu bölge, bir kısmı nefret ve kınama ile körüklenebilecek fikirleri tartışma, iletişim kurma ve ifade etmenin mümkün olduğu bir dünyaya girme fırsatı anlamına gelir. Sonuç olarak, ırkçı önyargılar en yüksek hızda ve sınırsız bir şekilde dolaşmaktadır; Özel alana geri çevrilen, kişilerarası konuşmalara dahil olan şey, artık dolaşım fırsatlarının artmasından yararlanarak dolaşıyor (Wieviorka, 2013).

İnternetin karşısında herkes bir birey olduğu düşünülüyordu. Ancak son on yılda aslında bu çözümlenin bireysel değerleri de çözdüğü ve bireylerin de artık gittikçe anonimleşerek, artık birey bile olamayan atomize kişilerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bazılarının iddia ettiği gibi toplumsal ve sınıfsal olandan çözülen bireyler birey olma özelliklerini de yitirerek artık etkisi ve yetkisi olmayan tek tek atomize varlıklar haline dönüşüyorlar.

Bu sürekli ve baş döndürücü bir hızla değişen ve dönüşen yeni dünyada insanlar yine sistemin beklentilerine göre katmanlı grup kümeleri halinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Burada artık sınıf bilinci ve aidiyetlerinin yok olduğu her şeyin güçlüler tarafından yine piyasa ve sistemin ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirildiği duygudan arınmış robotik kalabalıkların ortaya çıktığı bir ilişkiler ağının oluşmasına tanıklık etmekteyiz. Bu noktada insanın sorumlulukla yaşamakta olduğu çevre ve ortak dünya veya ortak gelecek artık yok olmaya başlamıştır. Yani artık toplum normatif veya ahlaki bir projenin bütünlüğü içerisinde olma yapısı veya iddiasını yitirmiş gibi görünmektedir. Toplum artık normatif ya da ahlaki bir projenin bütünlüğü olarak ya da bireyler tarafından üretilmiş gibi görünmüyor. Aksine, küresel bağlamda teknolojik ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak algılanıyor.

10. SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşme ve bilgi toplumu birbirini tamamlayan birbirinin içinden muhteşem bir uyum ve harmoni ile işleyen süreçler dizisi olarak gelişmektedir. Zamana ve mekana hakim olan süreçler dizisi

kendi topluluklarını (toplumunu demek artık çok zor) üreterek ilerlemektedir. 20. yüzyılın son çeyreğinden bu yana bilgi iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi sonucunda, üretilen her türlü bilginin yerel ve uluslararası çapta paylaşımının şekli ve niteliği de değişti. Artık 21. Yüzyılda insanların gündelik hayatını devam ettirebilmesi bunun için yeterli bilgiyi almasına bağlıdır. Bilgi ve bilişim teknolojilerinin hem insanların hem de toplumların yapılarını değiştirdiğine tanık olmaktadır. İnsanın özüne kadar inen bilgi ve iletişim teknolojilerinin, hem bireylerin hem de toplumun yapısında değişiklikler yaratarak, toplumun bu teknolojilerin gelişimi yönünde evrilmesine neden olduğunu söylemek mümkündür.

Sanayi toplumunda üretim ilişkilerinin değişmesi ile birlikte toplumsal yapıda da ciddi değişim ve dönüşümler meydana gelmişti. İşçilerin evlerinden çıkıp fabrikaya çalışmaya gitmesi, orada sosyalleşmesi ve zamanının büyük bir kısmını orada geçirmesi ile birlikte sendikalaşma ve toplumsal örgütlenmeler de buna göre gelişmişti. Dolayısıyla siyasal ve yönetsel yapılar da yine buna göre kendini şekillendirmek durumunda kalmıştı.

Bilgi toplumunda artık sosyal medya ve sanal iletişim; çalışma, sosyalleşme, zaman ve mekanları hakimiyetine alarak ciddi biçimde değiştirip dönüştürdü. Bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin mesafeleri ortadan kaldırması veya yakınlaştırmasıyla beraber toplum içinde bireylerin iletişim kurma ve bilgiye ulaşma biçimleri büyük ölçüde değişti. Buna paralel olarak hiper-ekonomizme dayalı toplumsal ilişkilerin neo-liberal tarzdaki düzenlenmeleri toplumsal alanda bireysel farklılaşmaları hızlandırırken, aynı zamanda onları atomize etmekte ve farklılaşma eğilimlerini piyasa değerleri ve beklentileri doğrultusunda tetiklemede ve yönlendirmektedir. Bu perspektifte, toplum, çalışma kurallarına uyması gereken bir evren veya bir çevreye dönüşürken burada insanlar depolitize olarak buna uyum sağlamak durumunda kalıyorlar. Bu noktada toplumsal, siyasal gruplar çözülürken aslında birey de yok olmaktadır. Kendine özgü karakteri, hayalleri, beklentileri ve talepleri olan birey artık gittikçe bütün bu insani özelliklerinden arındırılarak boş kişilere dönüştürülüyor. Peki bu noktada acaba yeni bir insanın ortaya çıkması mümkün mü? Elbette bu da mümkündür. Nitekim Aydınlanma Sürecini müteakiben akılçılık, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gelişmişti. Ancak paradoksal bir şekilde büyük krizler ve ikin dünya savaşı da bu sürecin ardından yaşandı. Yine kürenin benzer bir süreçle karşı karşıya olduğu görülmektedir.

Bernard Shaw'un dediği gibi "akılcı insan doğaya uyum sağlıyor, akılcı olmayan ise ısrarla dünyayı kendine uydurmaya çalışıyor. Bu yüzden bütün süreç akılcı olmayan insana bağlı" (Kurzweil, 2016:137).

KAYNAKÇA

- Aktan, C. ve Tunç, M. (1998). Bilgi Toplumu ve Türkiye, *Yeni Türkiye Dergisi*, 4 (19), ss.118-119.
- Aktaş, C. (2007). Enformasyon Toplumu Bağlamında Türkiye, *Selçuk İletişim*, (4) 4, ss. (181-193).
- Aktaş, M. (2012). Küreselleşme Sürecinde Ulus Devlet ve Demokrasi, *EKEV Akademi Dergisi*, 16 (53), ss.223-234.
- Aktaş, M. (2016). Küreselleşme Sürecinde Demokrasi ve Kalkınma İlişkisi: 2000'li Yıllarda Türkiye Örneği, ÜNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı Bildiriler Kitabı, Muş Alparslan Üniversitesi, ss.501-513.
- Aktaş, M. (2018). Arap Ayaklanmaları Ve Sosyal Medyanın Rolü, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (61), ss.199-2008.
- Aktaş, M. (2019). Bilgi Ve İletişim Teknolojileri, Yapay Zeka ve Demokrasi, Uluslararası Ankara Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 4-6 Ekim 2019, Ankara.
- Barber, B. R. (1992). Jihad Vs. McWorld, *The Atlantic*, 269 (3), ss.53-65.
- Barber, B. R. (1993). Global Multiculturalism and the American Experiment, *World Policy Journal*, X (1).

- Barber, B. R. (2003). *Mc World'e Karşı Cihad*, Çev. Eser Birey, Cep Kitapları, İstanbul.
- Bauman, Z. (1998). *Globalization: the Human Consequences*, Columbia University Press. New York.
- Bell, D. (1973). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, Basic Books, New York.
- Boyer, R. and Drache, D. (1996). *States Against Markets: the Limits of Globalisation*, Routledge, London.
- Çakır, M. (2018). *Bilgi Toplumu Tartışmaları*, Pales Yayınları, İstanbul.
- Çeven, S. ve Karakulle, İ. (2018). Bilgi Toplumu ve Eğitim, Türkiye'de Eğitime Genel Bir Bakış, *Social Science Studies Journal*, 4 (14), ss.695-705.
- Davenport, T. H. ve Prusak, L. (2001). *İş Dünyasında Bilgi Yönetimi: Kuruluşlar Elleriindeki Bilgiyi Nasıl Yönetirler*, Çev. Günhan Günay, Rota Yayınları, İstanbul.
- Ekici, S., Gök, N. (2017). Küreselleşme Çağında Yükselen Aşırı Uçlar, Popülizm ve Demokrasinin Sürdürülebilirliği "Türkiye Örneği: Genç Parti", Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi IV 11-12 Mayıs 2017 Malatya, ss.498-520.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*, Yayına Hazırlayan Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Held D. ve McGrew, A. (2008). *Küresel Dönüşümler*, Çev. Mehmet Ali Çelebi, Phonix Yayınları, Ankara.
- Heywood, A. (2014). *Küresel Siyaset*, Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara.
- Eser, E. (2014). Küreselleşme Süreci Ve Eğitime Etkisi, *Anemon, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), ss.211-225.
- Huntington, S. P. (2011). *Üçüncü Dalga*, Çev. Ergun Özbudun, 3.Baskı, Kilit Yayınları, Ankara.
- Keyman, Fuat (2013). Küreselleşme, Avrupa Birliği, Türkiye, *Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz Avrupa Birliği'ne Giriş*, (Yayına Hazırlayan Ayhan Kaya), 1. Baskı, İstanbul: Hiperlink Yayınları, ss.304-315.
- Kurzweil, R. (2016), *İnsanlık 2.0*, Çev. Mine Şengel, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Masuda, Y. (1980). *The Information Society as Post-Industrial Society*, Institute for the Information Society, Tokyo.
- McLuhan, H. M. (1960). Effects of the Improvements of Communication Media, *Journal of Economic History*, 20 (4): 566-575.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extentions of Man*, Routledge, London.
- Negri, A. ve Hardt M. (2002). *İmparatorluk*. Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 4. Basım, İstanbul.
- Robertson R. (2012). Globalisation or glocalisation?, *Journal of International Communication*, 18 (2), ss.191-208.
- Ohmae, K. (1995). *The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies*, The Free Press, New York, London, Toronto, Sidney, Tokyo, Singapore.
- Oxford English Dictionary, <http://www.oed.com/> (01.05.2018).
- Şan, M.K., Hira, İ. (2006). Sanayi Sonrası Toplum Kuramlari, <http://bilgitoplumu.blogspot.com/2006/10/sanayi-sonrasi-toplum-kuramlari.html>, (Erişim: 20 Ekim 2019).
- Tomlinson, J. (1991). *Cultural Imperialism*, Johns Hopkins University Press, Baltimore.

- Tomlinson, J. (1999). *Globalisation and Culture*. Chicago: University of Chicago Press.
- Üstel, F. (2011). Küreselleşen Hangi Kültür? Ya da Kültürel Küreselleşmenin Demokrasi Sınırı, (der.), *Küreselleşme ve Demokrasi*, Özgür Adadağ ve Cemil Yıldızcan, ss.87-130, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Sally B. (2007). Société de l'information /Société de la connaissance, <https://vecam.org/archives/article516.html>, (Erişim:10 Ekim 2019).
- Wallerstein, I. (1998). *Utopistics*, The New Press, New York.
- Waters, M. (2001). *Globalization*, Routledge, 2.Edition, London.
- Wieviorka, M. (2013). Racism in Europe Today, *European Sociologist*, Issue: 35 Winter 2013, ss.3-5.
- World Bank Policy Research Report (2002). *Globalization, Growth and Poverty*, New York: Oxford University Press.
- Yayla, A. (2011). *Siyasi Düşünce Sözlüğü*, Adres Yayınları, Ankara.
- Yeşilorman, M ve Koç, F. (2014). Bilgi Toplumunun Teknolojik Temelleri Üzerine Eleştirel Bir Bakış, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24)1, ss.117-133.